

NİTEL ARAŞTIRMADA FENOMENOLOJİ DESENİ: TÜRLERİ VE ARAŞTIRMA SÜRECİ

Doç. Dr. Bilgen KIRAL
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
bilgen.kiral@adu.edu.tr

Özet

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojik araştırmanın kapsamı, türleri ve araştırma süreci ile ilgili alan yazın taraması yapılmıştır. Fenomenolojik bir çalışma, bireylerin bir kavram veya fenomenle ilgili deneyimlerinin ortaya çıkarılması amacıyla yapılmaktadır. Fenomenolojik çalışma ile ilgili bilinen ilk çalışmaların öncelikle Edmund Husserl (Transcendental Phenomenology), ardından Martin Heidegger (Hermeneutic Phenomenology) tarafından yapıldığı bilinmektedir. Husserl tarafından ortaya atılan yaklaşım geleneksel/betimleyici/tanımlayıcı fenomenoloji yaklaşımı iken; Heidegger tarafından ortaya atılan yaklaşım yorumlayıcı fenomenoloji yaklaşımıdır. Her iki yaklaşım da bireylerin ortak deneyimlerine odaklansa da betimleyici fenomenoloji yaklaşımında fenomeni tanımlamak ve anlamını ortaya çıkarma anlayışı vardır. Oysaki yorumlayıcı fenomenolojide, fenomeni tecrübe edenlerin görüşlerinin yorumlanması yapılmaktadır. Tüm nitel araştırmalarda olduğu gibi fenomenoloji yaklaşımında araştırmacı, çalışmasının tüm aşamalarında etik anlayışına hassasiyet göstermelidir.

Anahtar Kelimeler: Nitel araştırma, fenomenoloji, araştırma süreci, etik.

PHENOMENOLOGY DESIGN IN QUALITATIVE RESEARCH: TYPES AND RESEARCH PROCESS

Abstract

In present study, literature review was conducted about the scope, types and research process of phenomenological research, which is one of the qualitative research designs. A phenomenological study is carried out to reveal the experiences of individuals about a concept or phenomenon. It is known that the first known studies on the phenomenological study were made by Edmund Husserl (Transcendental Phenomenology) and then by Martin Heidegger (Hermeneutic Phenomenology). While the approach put forward by Husserl is the traditional/descriptive/definitive phenomenology approach; the approach put forward by Heidegger is the interpretative phenomenology approach. Although both approaches focus on the characteristics of the common experiences of individuals, the descriptive phenomenology approach has the understanding of defining the phenomenon and revealing its meaning. However, in interpretive phenomenology, the interpretation of the views of those who experience the phenomenon is made. In the phenomenological approach, just as in all qualitative research, the researcher should be sensitive to the understanding of ethics at all stages of the work.

Keywords: Qualitative research, phenomenology, research process, ethic.

GİRİŞ

Fenomenolojik bir çalışma, bir kavram veya fenomenle ilgili yaşanan deneyimlerin bireyler için anlamını ortaya çıkarmaktadır. Araştırmacılar, bir fenomeni ortaya koyarken aslında tüm katılımcıların ortak yönlerini açıklamaya odaklanmaktadır (örneğin yas evrensel olarak deneyimlenmektedir). Fenomenolojinin temel amacı, bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri evrensel bir bakış açısına indirgemektir. Bu amaçla, nitel araştırmacılar insan deneyiminin bir parçası olan fenomeni tanımlayarak yola çıkmaktadırlar (Van Manen, 1990). Tanımlanan insan deneyimi, uykusuzluk, dışlanma, öfke, keder veya baypas ameliyatı geçirme gibi fenomenler olabilmektedir (Moustakas, 1994). Fenomenoloji, esasen yaşanmış deneyimin veya yaşam dünyasının incelenmesidir (Ersoy, 2019; Van Manen, 1997). Araştırmacılar fenomeni deneyimlemiş kişilerden veri toplamakta ve tüm bireyler için deneyimin özünün bileşik bir tanımını geliştirmektedirler. Bu bireylerin "ne" yaşadıklarından ve "nasıl" deneyimlediklerinden oluşmaktadır (Moustakas, 1994). Fenomenoloji sadece bir tanımlama da değildir, aynı zamanda araştırmacının yaşanmış deneyimlerinin anlamını yorumladığı bir yorumlama süreci olarak da görülmektedir. Kısacası araştırmacı, farklı anlamlar arasında aracılık ederek fenomeni ortaya koymaya çalışmaktadır (Van Manen, 1990). Nitel bir araştırma yaklaşımı olarak fenomenoloji, ilk olarak Husserl (1931) tarafından insanların (araştırmadaki katılımcıların) yaşanmış deneyimlerinin bağlamını ve deneyimlerinin anlamını anlamının bir yolu olarak kullanılmıştır (Moustakas, 1994; Van Manen, 1990). Yapılan bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji deseninin türleri ve araştırma süreci ile ilgili alan yazın taraması yapılmıştır.

Geleneksel-Betimleyici-Tanımlayıcı Fenomenoloji (Transcendental Phenomenology): Edmund Husserl

Genellikle fenomenolojinin babası olarak anılan, Edmund Husserl'in (1859-1938) (Polkinghorne, 1983) ilk çalışmaları matematik üzerine odaklanmıştır. Ancak Husserl'in bakış açısı ve çalışmaları zamanla değişmiş, felsefeye ve fenomenolojiye yönelmiştir. İnsanlar dış uyarılara anlam yüklediğinden ve bu nedenle otomatik olarak yanıt vermediğinden Husserl; bilimsel, deneysel yaklaşımın psikolojideki insan deneklerine uygulanmaması gerektiğine inanıyordu (Moustakas, 1994). Husserl, bu şekilde yürütülen araştırmanın sonuçlarının, temel farklılıklar ve yapılar hesaba katılmadığı için çarpıtılacağını ileri sürmüştür. Bu nedenle "nesnelerin/varlıkların kendilerine dönülmesi" gerektiğini savunmuştur (Moustakas, 1994). Husserl, yapılan çalışmaların bir fenomen veya bir bireyin yaşanmış deneyiminin (gündelik dünya) üzerine yansıtılması gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü bu yöntem bir kişinin etrafındaki dünyayı deneyimleme biçimi ve aynı zamanda yaşamış olduğu gerçekliğidir (Merriam, 2014). Husserl bu sebeple fenomenolojik indirgeme veya parantezleme sürecini tanımlamıştır. Bu süreçte özlerle başarılı bir şekilde temas geçmek için kişinin dış dünyayı ve bireysel önyargıları ortadan kaldırması gerektiğini öne sürmüştür. Bunu açık bir şekilde görmek için kişinin bireysel yargılarını askıya alması veya fenomen hakkındaki belirli inançlarını parantez içine alması gerekmektedir (Klein ve Westcott, 1994; Osborne, 1994; Polkinghorne, 1983). Husserl fenomenolojik araştırmalarda basamaklama işlemi paranteze alma, indirgeme, öze inme ve sentez ile ifade ederken, Klein ve Westcott (1994) örnek önsezi, yaratıcı çeşitlilik ve sentez içeren üç aşamalı bir süreç olarak tanımlamışlardır. Örnek sezgide araştırmacı bir fenomeni seçer ve hayal gücünde tutar. Daha sonra yaratıcı çeşitlilik yoluyla benzer deneyimlerin örneklerini geliştirmeye yönelir. Son olarak, bunları ilgilenilen fenomenin sentezi yoluyla neticelendirmektedir. Osborne (1994), parantezlemeyi, kişinin fenomenin doğası hakkındaki ön varsayımlarını tanımlamak ve ardından fenomeni olduğu gibi görmek için önyargıları bir kenara bırakmaya çalışmak olarak tanımlamıştır. Husserl'in bunu yaparken hedefi, sezgisel görme yoluyla olayları gerçekte "oldukları gibi" görmektir.

Yorumlayıcı Fenomenoloji (Hermeneutic Phenomenology): Martin Heidegger

Martin Heidegger (1889-1976) Almanya'da doğmuş ve Husserl gibi kariyerine felsefe dışında bir alanda başlamıştır. Husserl'in başlangıcı bilimdeyken, Heidegger'inki teolojidedir. Heidegger, kendini ilk ortaya koyduğu felsefenin Husserlian olduğunu, ancak hiçbir zaman Husserl'in resmi bir öğrencisi olmadığını ifade etmektedir. Her iki araştırmacı da Freiberg'de ders verirken, Heidegger fenomenolojik kasıtlılık ve indirgeme süreçlerinde Husserl ile çalışmıştır. Heidegger bu alanda o kadar ustalaştı ki, Husserl aradığı varisi bulduğunu düşünmüş ve Heidegger'in profesörlüğe geçişini sağlamıştır. Heidegger bu aşamadan sonra, Husserl ve çalışmalarından ayrılmıştır. Betimsel fenomenoloji gibi, hermeneutik fenomenoloji de yaşam dünyası veya insan deneyimleri ile ilgilenmiştir. Odak noktası, anlam yaratmak ve bir anlayış duygusu elde etmek amacıyla insanların deneyimlerindeki ayrıntıları ve

www.jret.org @Her hakkı saklıdır. Dergide yayınlanan yazıların; intihal, etik ve diğer tüm sorumluluğu yazara/yazarlara aittir.

görünüşte önemsiz yönleri aydınlatmaya yöneliktir (Laverty, 2003).

Heidegger'in görüşüne göre bilinç dünyadan ayrı değildir, ancak tarihsel olarak yaşanmış deneyimin bir oluşumdur. O, anlamın insan varoluşunun temel bir biçimi olduğuna inanıyordu, bu anlayış kişilerin dünyayı bilme biçimi değil, daha çok var olduğu biçimidir (Polkinghorne, 1983). Koch (1995), Heidegger'in tarihsel alt yapı üzerinde durduğunu ifade etmektedir. Bir kişinin tarihi veya geçmişi olan tarihsellik, bir kültürün bir kişiye doğumdan itibaren verdiği ve ona aktardığı anlayışları ve değerleri içermekte olup; dünyayı anlamının yollarını sunmaktadır. Bu anlayışla kişi neyin "gerçek" olduğunu belirlemektedir. Ancak Heidegger aynı zamanda kişinin geçmişinin tamamen açık hale getirilemeyeceğine de inanıyordu. Munhall (1989), Heidegger'i kültürel, sosyal ve tarihsel bağlamlarda ayrılmaz bir şekilde, birbiriyle ilişkili dünya görüşüne sahip bir kişi olarak tanımlamaktadır.

Heidegger, bir kişinin geçmiş anlayışına ve kültürüne atıfta bulunulmadan hiçbir şeyin anlaşılamayacağını iddia etmektedir. Kavramların anlamını, içinde bulunulan, aynı zamanda bu dünyayı kendi geçmişinden ve deneyimlerinden inşa eden birey oluşturmaktadır. Yorumlama, bu anlayış süreci için kritik olarak görülmektedir. İnsan olmanın yorumlamak olduğunu iddia eden Heidegger, her karşılaşmanın bireyin geçmişinden veya tarihselliğinden etkilenen bir yorumu içerdiğini vurgulamıştır (Munhall, 1989). Polkinghorne (1983), bu yorumlama sürecini, deneyimin tarihsel anlamlarına ve bunların gelişimine kişinin bireysel ve sosyal birikimi üzerindeki etkilerine odaklanma olarak tanımlamaktadır. Bu açıdan onun yaklaşımı amaçlanan veya ifade edilen anlamları bulmak için yoruma yönelik bir bakış açısına sahip olmak amacıyla insanın kültürel faaliyetlerinin incelenmesidir. Heidegger'in görüşüne göre fenomenler, kişinin tarihselliği de dâhil olmak üzere ortadan kaldırılamayan belirli bir dizi ön yapıya ve yargıya bağlıdır. Bu nedenle, kişinin olabildiğince bunların farkında olması ve bu yorumlayıcı etkileri hesaba katması gerekmektedir (Polkinghorne, 1983).

Husserl ve Heidegger Yaklaşımlarının Karşılaştırılması: Betimleyici ve Yorumlayıcı Fenomenolojik Yaklaşımların Karşılaştırılması

Yaşanmış deneyimin keşfinin yolu, Husserl ve Heidegger'in aynı fikirde olmadığı yerdir. Husserl varlıkları veya fenomenleri "anlamaya" odaklanırken, Heidegger, "bir insanın dünyadaki deneyiminin altındaki anlamına" odaklanmaktadır. Husserl, fenomenleri algılama, hatırlama ve düşünme ile insan deneyimlerinin bir parçası olarak görürken; Heidegger ise fenomenleri tarihsel, kültürel bağlamda insan deneyimlerinin bir parçası olarak görmüştür (Laverty, 2003). Husserl, bireysel deneyimleri parantezleme yoluyla anlamaya odaklanırken, Heidegger, kişinin kendi ön varsayımlarını ve inançlarını bir kenara bırakmanın imkânsız olduğuna inanıyordu. İki felsefi yaklaşım arasındaki diğer bir temel fark, araştırma odağının kendisinde yatmaktadır. Husserlian fenomenoloji yaklaşımı tanımlayıcı bir yaklaşım benimserken, Hermeneutik yorumlayıcı bir yaklaşım benimsemektedir. Bu farklılık, araştırma sorusunun oluşturulmasından bulguların analizine ve sentezlenmesine kadar çalışmanın her yönünü etkilemektedir. Örneğin, "tanımlayıcı/betimleyici" bir çalışma yürüten bir araştırmacı, araştırılan fenomeni kendi yorumlamaları ile değil, yalnızca katılımcıların açıklamalarıyla ele almaktadır. Kendi kişisel görüş ve önyargılarını paranteze almakta, bir kenara bırakmaktadır. Öte yandan "yorumlayıcı" bir çalışma yapan araştırmacı ise katılımcıların fenomeni açıklamalarının yanı sıra deneyimin yorumlanması veya anlamıyla da eşit derecede ilgilenmektedir. Araştırmacının daha sonra, katılımcıların yaşam dünyası deneyimlerinden çıkarılan farklı anlamlardan bir yorum yapması gerekmektedir. Anlatılanlardan yola çıkarak betimleyici ve yorumlayıcı fenomenoloji yaklaşımlarının karşılaştırılması araştırmacı tarafından oluşturulan Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Betimleyici ve Yorumlayıcı Fenomenoloji Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Karşılaştırma	Betimleyici Fenomenoloji	Yorumlayıcı Fenomenoloji
Öncüsü ve Yaklaşım	Husserl Tanımlama ve betimleme (Transcendental)	Heidegger Yorumlama (Hermeneutic)
Odak Noktası	Yaşanmış deneyimleri ortaya çıkarmak ve tanımlamak, varlıkları, nesnelere veya fenomenleri anlamaya odaklanmaktır.	Deneyimlerdeki ayrıntıları ve görünüşte önemsiz yönleri aydınlatmak ve altındaki anlamları çıkarmaktır.
Önem	Kişinin kültürü, çevresi, davranışları deneyiminde önemli değildir. Önemli olan deneyimin nasıl olduğudur.	Bir kişinin deneyiminde tarihi, geçmişi, kültürü, sosyal çevresi ayrılmaz bir şekilde ilişkilidir. Deneyimler bunlara göre şekillenir.
Araştırmacının rolü	Önyargıların, bilgi veya günlük inançların kasıtlı olarak kaldırılması (paranteze alınması) gereklidir.	Kişiye veya fenomeni yorumlamak için tarihi, geçmişi, kültürü ve çevresi bilinmelidir.
Yorumlama	Araştırmacının yorumlamaları ile değil, yalnızca katılımcıların açıklamalarıyla ilgilenir. Araştırmacının yorum yapması gibi bir durum söz konusu değildir.	Araştırmacının kendi ön varsayımlarını ve inançlarını bir kenara bırakması imkânsızdır. Araştırmacının daha sonra, katılımcıların yaşam dünyası deneyimlerinden çıkarılan farklı anlamlardan bir yorum yapması gerekir.
Sonuç	Fenomeni ortaya koymayı amaçladığı için, ortak özelliklere, kesin olmamakla birlikte bazı genellemelere gidilebilir.	Deneyimin kültür, tarih sosyal bağlamla ilgili yorumlanması veya anlamıyla ilgilendiği için, farklı anlamlara da gidebilir.

Tablo 1’de de görüldüğü gibi betimleyici fenomenolojide, fenomeni tanımlama anlayışı varken, yorumlayıcı fenomenolojide, fenomeni yorumlamak önemlidir. Her iki yaklaşımda ortak olan özellik ise bireylerin deneyimlerine dayanmasıdır. Betimleyici fenomenolojide önyargılar yok sayılırken; yorumlayıcı fenomenolojide kişinin tarihi, kültürü, sosyal çevresi de önemlidir. Deneyimler, bunlarla birlikte şekillenir ve yorumlanır. Bu sebeple önyargıların tamamen kaldırılması mümkün değildir. Aşağıda betimsel ve yorumlayıcı fenomenoloji deseni yapılmış çalışmalara örnekler verilmiştir.

Kazak (2021) tarafından 2018-2019 yılında Düzce ilindeki 13 öğretmenle yapılan çalışma, kendi isteğiyle okul yöneticiliğinden ayrılan öğretmenlerin ayrılma gerekçeleri ve bu gerekçelerin hangi duygu durumlarının yaşanmasına neden olduğunu tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada betimsel fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Kazak’ın (2021) araştırmasında okul yöneticilerinin, okul yöneticiliği görevinden ayrılmaya neden olan sorunları nasıl algıladıkları ve deneyimledikleri, bu sorunlara dayalı olarak ortaya çıkan olumsuz duygusal yaşantıları nasıl kavramsallaştırdıkları betimlenmeye çalışıldığı için betimsel fenomenoloji deseni kullanılmıştır.

Antoniou ve Zembylas (2019) tarafından 20 sınıf öğretmeni ve 20 öğrenci ile yürütülen çalışma Kıbrıslı Rum ilkokul öğretmenleri ve öğrencilerin mülteci kavramına ilişkin öznel algılarını ve anlayışlarını ortaya çıkarmak amacıyla yorumlayıcı fenomenolojik araştırma deseni ile yürütülmüştür. Çünkü araştırmada tarihsel bağlamda, katılımcıların mültecilik algılarının köklerine ve bu algıların, mülteciler hakkındaki hisleriyle nasıl bağlantılı olduğuna dair daha derin bir anlayış ortaya koymak amaçlanmıştır. MacTaggart (2018) tarafından yapılan çalışma betimleyici fenomenoloji deseni yürütülmüştür. Araştırmada, öğretmenlerin sorumlu liderlik deneyimlerini betimlemek amaçlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nin batı eyaletindeki ortaokul öğretmenlerinin sorumlu liderlik deneyimlerini nasıl algıladıkları ve tanımladıkları betimleyici fenomenoloji yaklaşımıyla ortaya çıkarılmıştır.

Sever ve Ersoy (2017) tarafından yapılan çalışma bir devlet üniversitesinde doktora öğrenimi gören sekiz öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırma doktora sürecindeki danışman-öğrenci ilişkileri, öğrenci algısına dayalı olarak derinlemesine incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada doktora öğrencilerinin “danışman” kavramını nasıl

www.jret.org @Her hakkı saklıdır. Dergide yayınlanan yazıların; intihal, etik ve diğer tüm sorumluluğu yazara/yazarlara aittir.

anlamlandırdıkları, deneyimledikleri doktora sürecini nasıl algıladıkları ve süreçten beklentilerinin neler olduğunu incelemek amaçlandığı için yorumlayıcı fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Araştırmacılar betimleyici fenomenolojideki araştırmacı tarafsızlığı (araştırmacının ön bilgi ve deneyimlerini bir kenara bırakması) yerine; yorumlayıcı fenomenolojideki araştırmacı önbilgisi anlayışını (araştırmacının deneyimlerinin ve önbilgilerinin araştırma için değerli bir rehber olduğu görüşü) benimsemişlerdir.

Fenomenolojik Araştırmalarda Kullanılabilecek Sorular

Fenomenolojik bir çalışmada, araştırma soruları, çalışmanın ortaya çıkarmaya çalıştığı fenomeni özetlemelidir. Trede ve Higgs'e (2009) göre araştırma soruları, bir çalışmanın değerini, dünya görüşünü ve yönünü içermelidir. Buna ek olarak, Creswell (2003) nitel fenomenolojik çalışma yapan araştırmacıların yalnızca bir veya iki merkezi soru sormasını ve ardından en fazla beş ila yedi alt soru ile merkezi soruları desteklemesi gerektiğini ifade etmektedir. Her bir genel merkezi soruyu birkaç alt soru takip eder ve alt sorular çalışmanın odağını daraltmaktadır. Katılımcılara merkezi ve alt merkezi soruları sormanın yanı sıra, kural olarak nitel araştırmacıların açık uçlu soru formülünü kullanmaları da önemlidir. Aşağıda fenomenolojik bir araştırmada olması gereken sorulara örnekler vermiştir.

- Küçük bebeği olan, aynı zamanda hem çalışan hem de doktora tezi yazan kadın bir doktora öğrencisinin tez yazma deneyimi nasıldır? (Fenomen, bebek ve çalışma hayatıyla birlikte tez yazmaktır).
- Kopya çeken bir öğrencinin aldığı ceza sonrasında kendini affetme durumu nasıldır? (Fenomen, kendini affetmektir).
- Bir okulda iki öğretmen arasındaki çatışmayı yöneten bir okul yöneticisi çatışma yönetim stratejilerini nasıl deneyimlemiştir? (Fenomen, çatışma yönetim stratejileridir).
- Bir kaynaştırma öğrencisinin sınıf tarafından kabul edilme sürecini öğretmen nasıl deneyimlemiştir? (Fenomen, engelli öğrencinin sınıf tarafından kabul edilmesidir).
- Kardeş okul projesi kapsamında yardım toplayan öğrencilerin yaşadıkları deneyimleri nasıldır? (Fenomen, yardım toplamadır).
- Mobbing yaşayan bir öğretmen mobbing kavramını nasıl anlamlandırmaktadır? (Fenomen, mobbingdir).
- Ergen zorbalığı yaşayan bir öğrenci zorbalık kavramını nasıl anlamlandırmaktadır? (Fenomen, zorbalıktır).
- Pandemi sürecinde uzaktan eğitimi yönetici, öğretmen ve öğrenciler nasıl anlamlandırmaktadırlar? (Fenomen, uzaktan eğitimidir).
- Yarışmalara katılan öğrenciler heyecanlarını yenme stratejilerini nasıl deneyimlemiştir? (Fenomen, heyecan yenme stratejileridir).

Sorularda ifade edildiği gibi fenomenoloji araştırmalarının temelinde kişinin yaşamış olduğu olayı, durumu, kavramı nasıl anlamlandırdığı, nasıl deneyimlediği önemlidir. Fenomenoloji araştırmasının türüne (betimsel veya yorumlayıcı) göre kavramın tanımlanması, betimlenmesi veya yorumlanması yapılır. Bu tamamen araştırmanın nasıl dizayn edildiğine bağlıdır. İşte bu noktada en önemli iş araştırmacıya düşmektedir. Çünkü araştırmacının, çalışmasının hangi fenomenoloji yaklaşımı olduğuna karar vermesi, araştırmanın yönünü belirlemektedir.

Örneğin Yılmaz ve Şahin (2016) tarafından 10 araştırma görevlisi ile yapılan betimleyici fenomenolojik araştırma deseni ile yürütülen araştırmada, eğitim fakültesinde görev yapan araştırma görevlilerine göre araştırma görevlisi olmanın doğası ve anlamı araştırılmıştır. Buradaki fenomen araştırma görevlisi olmanın doğasıdır. Sezer (2018) tarafından 2015-2016 yılında Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde pedagojik formasyon eğitimi alan 20 öğrenci ile yürütülen araştırma, öğretmenlerin sınıf yönetimi tutumlarının öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal gelişimi üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu araştırmanın fenomeni sınıf içi öğretmen tutumlarının öğrenci üzerindeki etkileridir. Sarıçelik ve Saban (2021) tarafından yapılan çalışma, betimleyici fenomenoloji deseni ile yürütülmüştür. 60 sınıf öğretmenin katıldığı araştırmada sınıf öğretmenlerinin zor çocuklara ilişkin algıları incelenmiştir. Bu araştırmanın fenomeni zor çocuktur.

Araştırmalardan da görüldüğü gibi araştırmacının ilk yapması gereken çalışmasının hangi fenomen üzerine odaklandığını belirlemektir. Fenomenin ne olduğunun belirlenmesinden sonra araştırma amacı ve bu temel amacı ortaya çıkarmaya yardımcı olacak sorular belirlenmelidir. Tabiki burada en önemli nokta araştırmanın hangi fenomenoloji deseni üzerine kurgulandığıdır. Araştırmacı eğer fenomeni tanımlamak, betimlemek, kavram olarak

www.jret.org @Her hakkı saklıdır. Dergide yayınlanan yazıların; intihal, etik ve diğer tüm sorumluluğu yazara/yazarlara aittir.

ortaya koymak, kavramsallaştırmak istiyorsa betimleyici fenomenoloji; tanımlamaktan ziyade altında yatan anlamları ortaya koymak, yorumlamak istiyorsa yorumlayıcı fenomenoloji yaklaşımı kullanılmalıdır. Betimleyici fenomenolojide fenomen kavramsallaştırılacağı, tanımlanacağı için araştırmacı ön yargılarını bir kenara koymalıdır. Araştırmacı kendi yorumlamaları ile değil, yalnızca katılımcıların açıklamalarıyla ilgilenmelidir. Yorumlayıcı fenomenoloji de ise araştırmacı ilgili fenomen ile ilgili yorum yapacağı için, kişiyi veya fenomeni anlamak, yorumlamak için tarihini, geçmişini, kültürünü ve çevresini bilmelidir. Bu sebeple araştırmacının kendi ön varsayımlarını ve inançlarını bir kenara bırakması imkânsızdır. Araştırmacının, katılımcıların deneyimlerinden çıkarılan farklı anlamlardan bir yorum yapması gerekmektedir.

Araştırmacının Rolü

Nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenoloji desenini tercih eden bir araştırmacının en önemli rolü ve sorumluluğu, araştırma sorusunun katılımcıların "yaşanmış deneyimleri" üzerindeki etkisini anlamak, araştırmak ve ortaya çıkarmaktır (Alase, 2017). Buna ek olarak, Creswell'e (2012) göre, bir araştırmacının amacı çalışmanın tüm yönlerini düşünmesidir. Bu yaklaşımın özü katılımcıların "yaşanmış deneyimlerini" anlamak ve güçlendirmektir. Nitel fenomenolojik araştırma yoluyla katılımcılara hikâyelerini sunma, seslerini duyurma ve paylaşılan fenomene anlam verme fırsatı verilmektedir. Deneyimleri olan, olayları yaşayan kişilerin merceğinden fenomeni anlamak ve paylaşılan yönleri ortaya çıkarmak fenomenolojik yaklaşımın özüdür (Denzin ve Lincoln, 2000). Wu ve Wu'ya (2011) göre nitel araştırmacılar bağlam analizine odaklanmalı, fenomenin köklerini araştırarak açıklamalıdır. Bazen kişi sıradan olayları, yaşadığı deneyimlerini derinlemesine ve ayrıntılı düşündüğünde bir araştırmaya başladığını fark edebilmektedir. Fenomenolojik desenlenen araştırmalar, araştırmacının bizzat yaşadığı veya gözlemlediği deneyimlediği gözlemler üzerine yapılmaktadır (Ersoy, 2019). Bu sebeple olayı deneyimlememiş, yaşamamış veya gözlemlememiş kişilerin araştırmaya dâhil edilmemesi gerekmektedir. Araştırmacıya burada düşen en önemli rol fenomeni deneyimlemiş kişilere ulaşmaktır.

Moustakas (1994) katılımcının deneyiminin altında yatan dinamikleri anlamının önemli olduğunu belirtmektedir. Genel bir fenomenoloji araştırmasının özünü yakalamak için araştırmacıların, araştırdıkları konudan kendilerini ayırmaya çalışması gerektiğini de tavsiye etmektedir. Anlamaya çalışılan fenomenler hakkında önyargıların ve önyargılı fikirlerin bir kenara bırakılması gerektiğini belirtmektedir. Tabiki bu durum tercih edilen fenomenoloji yaklaşımına göre değişmektedir. Sonuç olarak, bu araştırma yaklaşımının amacı, katılımcıların gerçek yaşanmış deneyimlerinin hikâyelerini sunmaktır.

Katılımcılar

Fenomenolojik araştırmadaki örneklem büyüklüğüne gelince, Creswell (2012) bir çalışma için katılımcı seçerken, ihtiyaç duyulan örneklem büyüklüğünü belirlemenin önemli olduğunu ifade etmektedir. Fenomenolojik bir araştırma geleneğinde, katılımcıların sayısı iki ile 25 arasında olabilmektedir. Katılımcılar, örnek havuzunda var olan homojenliği yansıtmalı ve temsil etmelidir. Homojen katılımcılarla bir çalışma yürütmenin özü, katılımcıların yaşanmış deneyimleri arasındaki genel algıların daha iyi bir göstergesi ve daha iyi anlaşılması olacaktır. Buna ek olarak, Creswell (2013), tüm katılımcıların çalışılan fenomenle ilgili deneyime sahip olmasının çok önemli olduğunu belirtmektedir.

Fenomenolojik çalışmalarda, araştırılan fenomenle ilgili yaşanmış deneyimleri, tecrübeleri olan kişiler veya bu kişilerle ilgili gözlemleri olan, yaşanmışlıkları olan kişilerin katılımcı olması gereklidir. Bu sebeple fenomenolojik çalışmalarda belirli bir özelliğe sahip katılımcılar araştırmaya davet edilmelidir (Staruss & Corbin, 2014). Burada araştırmacının ölçüt örneklem kullanması, fenomenin ortaya çıkarılması açısından önem arz etmektedir. Eğer katılımcıların özellikleri birbirlerinden büyük farklılık gösteriyorsa, araştırma temalarını oluşturmak da o oranda zorlaşacaktır (Miles & Huberman, 1994). Patton (2014) katılımcı sayısı ile ilgili olarak beş ila 25 kişiden bahsetmektedir. Miles ve Huberman (1994) ise bir kişinin bile örnekleme alınabileceğini ifade etmektedir. Buna tezat şekilde Neuman (2014) ise 325 kişiyle bile yapılan araştırmalar olduğunu belirtmektedir (Akt. Baltacı, 2018). Görüldüğü gibi farklı araştırmacılar katılımcı sayısı ile ilgili farklı örneklem büyüklüğünden bahsetmektedir. Fenomenolojik araştırma kaç kişiyle yapılırsa yapılsın önemli olan fenomeni ortaya koyabilmektir. Buradaki temel sorun nicelik değil nitelik olarak düşünülmelidir.

Moustakas (1994), katılımcı seçimi için; katılımcıların fenomen hakkında yoğun bir deneyime sahip olmaları, onu

www.jret.org @Her hakkı saklıdır. Dergide yayınlanan yazıların; intihal, etik ve diğer tüm sorumluluğu yazara/yazarlara aittir.

anlamaya ilgi duymaları ve araştırmaya katılmaya istekli olmalarının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Creswell (2013), herhangi bir fenomenoloji çalışmasında araştırmacıya en iyi şekilde yardımcı olabilecek kişileri seçmenin merkezi fenomeni anlamada önemli olduğunu ifade etmektedir. Fenomenolojik bir araştırmada, araştırma konusunun gerçek yapısını anlamak için katılımcıların, homojen bir katılımcı havuzundan seçilmesi gerektiğini de tavsiye etmektedir. Smith, Flowers ve Larkin (2009) de benzer şekilde fenomenolojik çalışmaların oldukça homojen olarak seçilmesi gerektiğini, böylece örneklem içinde yakınsama ve iraksamanın daha ayrıntılı olarak incelenebileceğini ifade etmektedir. Katılımcılara araştırmaya katılmaları için davet mektubu göndermenin önemli olduğunu; buna ek olarak, herhangi bir nedenle katılımcı sayısına ulaşılamazsa, araştırmaya daha fazla katılımcı çekmeye yardımcı olmak için kartopu stratejisinin de uygulanabileceğini söylemektedirler. Kartopu örneklemede diğer katılımcıları araştırmaya katılmaya çekmek daha kolay olup; bir başkası vasıtasıyla zaten araştırmaya katılmayı kabul etmiş olan katılımcılarla daha nitelikli veri toplanacaktır.

Veri Toplama Süreci

Fenomenolojik çalışmalarda, fenomeni ortaya çıkarmak için görüşme, gözlem, odak grup görüşmeleri, doküman incelemeleri kullanılabilir. Ancak en fazla kullanılan veri toplama tekniği görüşmedir. Smith, Flowers ve Larkin (2009) görüşmenin başında en önemli şeyin katılımcı ile yakın ilişki kurmak olduğunu ifade etmektedirler. Katılımcıların araştırmacının yanında rahat olmaları, ne istediğini bilmeleri ve araştırmacıya güvenmeleri gerekmektedir. Eğer araştırmacı, bu ilişkiyi kurmayı başaramazsa, katılımcılardan iyi veriler elde etme olasılığının düşük olduğunu da belirtmektedirler. Sonuç olarak, bir görüşme sürecinde, araştırmacıların, katılımcılara yaşadıkları deneyimleri sorma konusunda onları nasıl rahatlatacaklarını ve konuşuracaklarını bilmeleri gerekmektedir.

Creswell (2013), internet üzerinden toplanan verilerin, daha düşük seyahat maliyeti ve veri transkripsiyonu açısından maliyet/zaman verimliliği avantajlarına sahip olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca katılımcılara, düşünmeleri ve yanıtlamaları için daha fazla zaman sağlayan zaman ve mekân esnekliği de sağlamaktadır. Ayrıca çevrimiçi veri toplamanın tehdit oluşturmayan ve rahat bir ortam oluşturmaya yardımcı olduğu ve hassas konuları tartışan katılımcılar için daha fazla kolaylık sağladığı da diğer önemli noktalar. Nitel bir araştırma görüşmesi genellikle amacı olan bir konuşma veya sohbet olarak tanımlanmaktadır. Görüşmenin amacı büyük ölçüde katılımcıların kendi hikâyelerini kendi sözleriyle anlatmalarına izin veren etkileşimdir. Bu nedenle, araştırmacı kendisine göre veri toplama prosedürlerini oluşturmalıdır. Buradaki diğer önemli nokta ise görüşmenin süresidir. Görüşme süresi, görüşme oturumu başına yaklaşık 60 ila 90 dakika civarında olmalıdır (Creswell, 2013). Noon ve Hallam (2018) ise görüşmenin 50 dakika ile 1 saat arasında değişebileceğini ifade etmektedirler. Tabiki bu süreler kesin süreler olmayıp katılımcılara, konuya, deneyimlenen duruma göre değişebilmektedir.

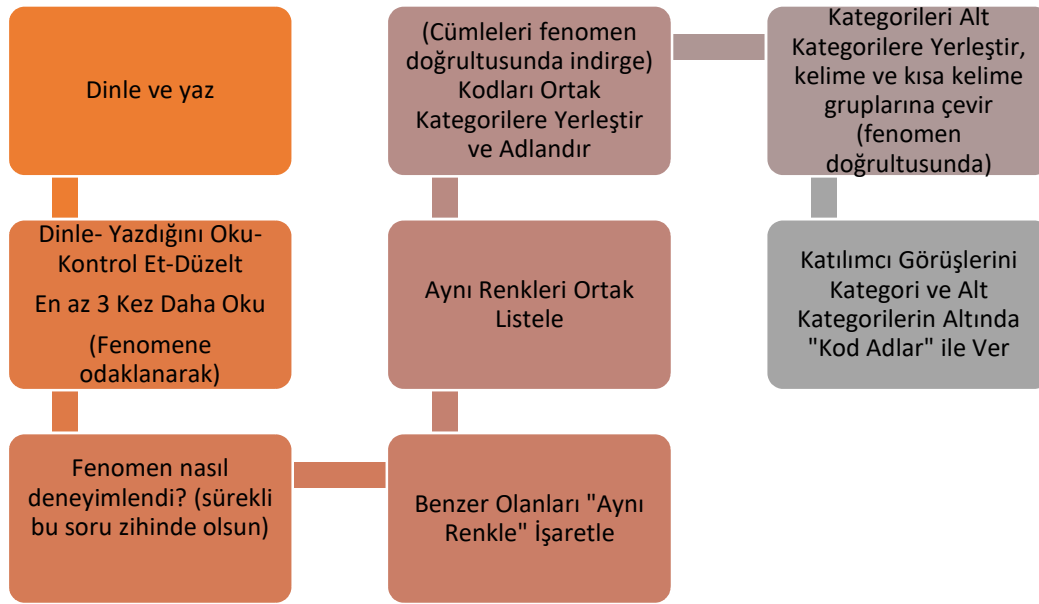
Veri toplamadaki diğer bir önemli husus görüşmelerin yeri, tarihi ve saatidir. Bunlara karar vermek katılımcılara bırakılmalı, katılımcılara kolaylık sağlamak amacıyla katılımcıların rahat ettiği yerlerde olmalıdır. Ancak gerekirse araştırmacı tarafından toplantılar için güvenli ve rahat bir alternatif yer sağlanmalıdır (restoranlarda, kafelerde ve/veya diğer yerlerde olabilir). Son olarak araştırmacı gerekli verileri toplamak için farklı teknolojik cihazları kullanmalıdır (Elektronik ses kayıt cihazları, video kayıt cihazları vb. kullanılabilir). Görüşmeleri, gözlemleri ve kişisel görüşleri not almak için günlük, geleneksel not defteri ve kalem kullanılmalıdır (Smith, Flowers & Larkin, 2009). Günümüzde teknolojinin değişmesiyle birlikte kâğıt-kalem-defterin yerini dijital araç-gereçler almıştır. Bilgisayar, tablet, telefonlara yazarak da not tutulabilmektedir. Önemli olan araştırmacının en hızlı yazdığı araç-gereci tercih etmesi, "not alacağım" diyerek katılımcıyı uzun süreler bekletmemesidir.

Veri Kodlama ve Analiz Süreci

Araştırmada toplanan verilerin, görüşmelerin kelimesi kelimesine katılımcının söylediği şekilde, değiştirilmeden yazılması gerekmektedir. Ardından renkli kodlamalar (veya başka herhangi bir pratik yöntem) ve analizler için kategorilendirmeler yapılmalıdır (Miles, Huberman ve Saldana, 2013). Alase (2017) araştırmacılara veri kodlama sürecine, görüşme transkriptlerini birkaç kez okuyarak başlamalarını tavsiye etmektedir. Katılımcılarının sözlü olarak söyledikleri hakkında bir fikir edinmek ve aynı zamanda katılımcıları anlayabilmek için transkriptleri en az üç kez okumalarını tavsiye etmektedir. Genel anlamda fenomenolojik araştırmalar dört adımdır. Basamaklama, sezgi, analiz ve tanımlamadır (Greening, 2019). Bu adımların hepsinin özü aslında görüşmelerin transkripsiyonlarının anlaşılmasından geçmektedir. Bundan sonrası ise tabiki araştırmacının yeteneğine kalmıştır.

www.jret.org @Her hakkı saklıdır. Dergide yayınlanan yazıların; intihal, etik ve diğer tüm sorumluluğu yazara/yazarlara aittir.

Tüm nitel çalışmalarda olduğu gibi fenomenolojik çalışmalarda da birçok yeni ve acemi araştırmacının, takılıp kaldıkları noktalardan birisi görüşme transkriptlerini analiz etme süreci olan veri kodlama sürecidir. Veri kodlama süreci, bilmeyen ve yönetemeyen kişiler için yorucu ve gereksiz yere can sıkıcı olabilmektedir. Bir veri kodlama sürecine başlamak üzereyken yapılması gereken ilk şey, ortak temaları belirlemek için görüşme yanıtlarının okunmasıdır. Katılımcıların yanıtlarında tekrarlanan kelimeleri veya cümleleri ortaya çıkarma; araştırmacının bir transkriptteki kelimeleri veya cümleleri daraltmasına (yoğunlaştırmasına) yardımcı olabilmektedir. Araştırmacı, anlaşılır olması için her bir transkripti tekrar tekrar okumalı ve/veya görüşmeler sırasında kullanılan kayıt cihazlarını dinlemelidir. Transkripti üçüncü kez okuduktan sonra, araştırmacı muhtemelen araştırma katılımcılarının yanıt modellerinde bazı kategoriler ve alt kategoriler belirleyebilir. Kuşkusuz bu tür bir veri analizi zahmetli olabilir; ancak süreç en iyi bu şekilde yürütülebilir. Araştırma süreci yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda veri kodlama ve analiz süreci araştırmacı tarafından oluşturulan Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1: Veri Kodlama ve Analiz Süreci

Şekil 1’den de anlaşıldığı gibi araştırmacı öncelikle görüşme ses kayıtlarını yazma işlemine geçmeden önce mutlaka dinlemeli, ardından ses kayıtlarını değiştirmeden olduğu gibi yazmalıdır. Yazma işlemi bittikten sonra tüm görüşmeleri baştan sona dinleyerek bir kez okumalı, yazım yanlışlarını ve eksikliklerini kontrol edip, düzeltmelidir. Bu işlemden sonra yazılar en az üç kez daha okunmalıdır. Okurken arada bir tekrar ses kayıtları dinlenmelidir. Bu yapılan işlemlerin sebebi araştırmacının kafasında, kategorilere ilişkin bir alt yapı oluşturmaktır. Gerek ses kayıtlarının yazıya geçirilmesi, gerekse okunması esnasında araştırmada ele alınan fenomen sürekli sorgulanmalı, fenomen en iyi nasıl açıklanır buna yönelik bir anlayış geliştirilmelidir. Yazıya geçirilen ve kontrol edilen ses kayıtlarındaki benzer ifadeler, kelime, kelime grupları renkli olarak işaretlenmeli ve aynı renkteki ifadeler ortak liste haline getirilmeli, kodlar çıkarılmalıdır (Bunlar yapılırken fenomen mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır). Ardından belirlenmiş olan kodlar ortak kategorilere yerleştirilmeli ve kategoriye uygun bir ad verilmelidir. Kategoriler alt kategorilere indirgenmeli, kodlar alt kategoriler içerisine yerleştirilmeli, katılımcı görüşleri kod ad (rumuz) ile birlikte kategori ve alt kategorilerin altında verilerek araştırmacının bulgular kısmını tamamlanmalıdır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Tüm nitel çalışmalarda şeffaflık, güvenilirlik ve inanılabilirliğin sağlanması Bloomberg ve Volpe’ye (2008) göre çok önemlidir. Fenomenolojide de bu hususlara dikkat edilmelidir. Şeffaflığın sağlanması, araştırmada yapılanların açık bir şekilde belgelenmesini ve kolayca takip edilebilecek bir çalışma protokolü geliştirilmesini gerektirir. Yin’e (2014)

www.jret.org @Her hakkı saklıdır. Dergide yayınlanan yazıların; intihal, etik ve diğer tüm sorumluluğu yazara/yazarlara aittir.

göre güvenilirlik, verilerin çeşitlenmesinden ve bir kanıt zincirinin oluşturulmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca birden fazla veri kaynağına sahip olmanın daha geniş bir bakış açısı, davranış ve tutum yelpazesini yakalamaya yardımcı olduğunu öne sürmektedir. Araştırma güvenilirliği, katılımcıların algılarını, duygularını ve eylemlerini doğru bir şekilde sunma derecesini ifade etmektedir. Güvenirlik, araştırmacının çalışmanın gidişatını etkileyebilecek herhangi bir kişisel önyargının farkında olmasından kaynaklanmaktadır (Bloomberg ve Volpe, 2008).

Günlük tutma ve/veya not alma; güvenilirlik (Credibility) ve güvenilebilirlik (Dependability) oluşturmaya yönelik bir yaklaşımdır. Çünkü toplanan verilerle ilgili iç gözleme izin verir. Nitel araştırmalardaki güvenilirliğe benzer olan güvenilebilirlik, sonuçları tekrarlamaya çalışmadan vakaları prosedürel olarak tekrarlayabilmeyi ifade etmektedir (Giorgi, 1985). Bu nedenle, veri toplama işlemini her bir katılımcıyla tamamen aynı şekilde yapmak önemlidir. Bunu yapmak, veri toplama sürecinin sağlam ve güvenilir olmasını sağlamaktadır. Nitel araştırma sonuçları farklı bir örnekleme aktarılamaz veya genellenemez. Ancak, araştırmacı örnekleme ve araştırma yöntemlerini dikkatli bir şekilde açıklarsa, okuyucu sonuçların kendi örnekleme için geçerli olup olmadığına karar verebilir (Williams, 2009).

Güvenirlik, aktarılabirlik, güvenilebilirlik ve teyit edilebilirlik, okuyucunun araştırmasının değerlendirmesine izin veren nitel araştırmanın temel unsurlarıdır. Araştırmacı, verilerin doğruluğunu sağlamak için kullanacağı yöntemleri ve araştırmacı yanlılığının etkisini nasıl azaltacağını düşünmeli ve araştırmasının güvenilir olmasını nasıl sağlayacağı üzerinde durmalıdır (Harrison, MacGibbon, & Morton, 2001; Morrow, 2005). Araştırma raporlarında bunların ne anlama geldiği ve ardından bunların ele alınmasının nasıl sağlandığı mutlaka tartışılmalıdır. (1) *Güvenirlik*: Araştırmamı nasıl daha güvenilir hale getirebilirim? Önyargılarımı nasıl azaltabilirim? Veri toplama ve veri analizimin doğruluğunu nasıl sağlayabilirim? Araştırmamın sonuçlarının güvenilir olduğundan nasıl emin olabilirim? gibi soruları araştırmacı kendisine sorarak araştırmasını güvenilir hale getirmeye çalışmalıdır. (2) *Aktarılabirlik*: Genel olarak, nitel araştırma sonuçları başka bir örnekleme aktarılamaz veya genellenemez. Ancak, örneklem ve örnek açıkça tanımlanırsa, okuyucu sonuçların başka bir örnekleme aktarılıp aktarılamayacağına kendisi karar verebilir. (3) *Güvenilebilirlik*: Çalışmayı prosedürel olarak tekrarlayabilmeyi ifade etmektedir. (4) *Doğrulanabilirlik (Teyit edilebilirlik)*: Doğrulanabilirlik, okuyucunun sonuçların geçerli olduğunu ve araştırmanın titiz ve dikkatli bir şekilde yapıldığını bilmesi için bir denetim izi ve kanıt zincirinin kullanılmasını gerektirir. Araştırmamın doğrulanabilirliğini nasıl artırabilirim? Hangi kanıt zincirine sahip olabilirim? Verilerin doğruluğunu sağlamak ve azaltmak için hangi prosedürleri izleyebilirim? Araştırmacı yanlılığını (örneğin, güvenilirlik, araştırmacı kontrolleri, çeşitleme) nasıl azaltabilirim? gibi sorularla araştırmasının doğrulanabilirliğini sorgulamalıdır.

Tabiki bunlarla birlikte araştırmanın inandırıcı da olması gerekmektedir. Araştırmanın inandırıcı olması için iyi bilinen araştırma yöntemlerinin kullanılması, katılımcılarla uzun süreli irtibat kurma, gözlem, çeşitleme, katılımcı dürüstlüğüne destekleyen taktiklerin kullanımı, tekrarlı sorgulamalar, kısa aralıklı toplantılar, meslektaş değerlendirmesi, araştırmacının yansıtıcı yorumları, araştırmacının özgeçmişi, nitelikleri ve deneyimleri, katılımcı kontrolü, kodlayıcılar arası güvenilirlik, fenomenin ayrıntılı bir şekilde betimlenmesi, önceki araştırma bulgularıyla karşılaştırma, deşifrelerin talep eden kişilere sunulması ve NVivo, MAXQDA gibi bilgisayar programlarının kullanımını da inandırıcılığın sağlanmasında etkilidir (Arastaman, Öztürk ve Fidan, 2018). İnanırıcılığa ilişkin faktörler Başkale (2016) tarafından yapılan çalışmada oluşturulmuş ve Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: İnanırıcılık Faktörleri ve İçerikleri

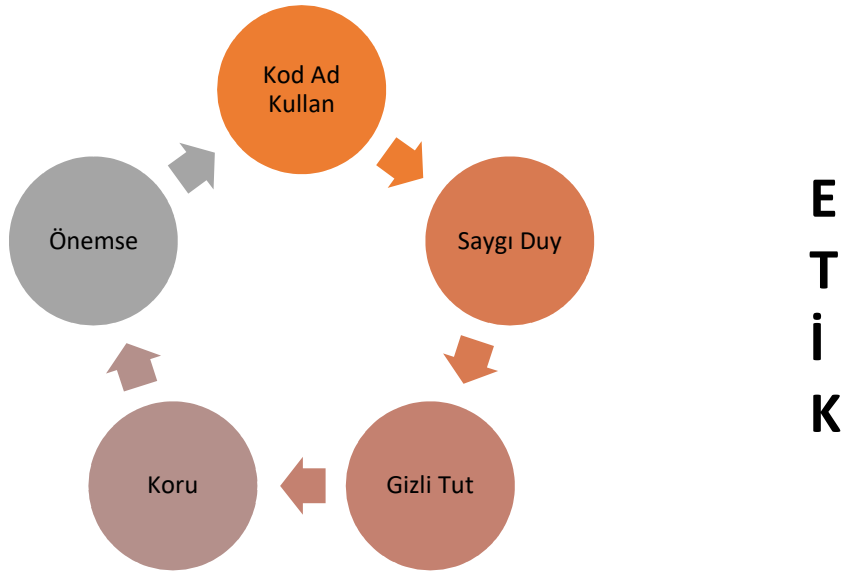
Faktör	Nitel Versiyon	Yöntemler
İç geçerlik	İnanılabilirlik: Sonuçlar inandırıcı mı?	Uzun süreli etkileşim, araştırmacı önyargılarını azaltma, katılımcı teyidi, çeşitleme
Dış geçerlik	Aktarılabirlik: Sonuçlar diğer kişi ve durumlara aktarılabir mi?	Amaçlı örneklem, dâhil etme/dışlama kriterleri, ortamın ayrıntılı tanıtımı, katılımcıların ayrıntılı tanıtımı
Güvenirlik	Güvenilebilirlik: Çalışma benzer koşullarda benzer katılımcılarla tekrarlandığında sonuçlar benzer mi?	Denetleme yolu, alan yazın, araştırma yöntemlerinin ayrıntılı tanıtımı, çeşitleme, başka bir araştırmacının süreç ve sonuçları incelemesi
Objektiflik	Onaylanabilirlik: Önyargılar azaltılarak objektiflik artırıldı mı?	Araştırmacı önyargılarını azaltma, çeşitleme

www.jret.org @Her hakkı saklıdır. Dergide yayınlanan yazıların; intihal, etik ve diğer tüm sorumluluğu yazara/yazarlara aittir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmanın inandırıcı olması için iç geçerlik, dış geçerlik, güvenilirlik ve objektiflik ölçütlerinin sağlanmış olması gerekmektedir. Tüm nitel araştırmalarda olduğu gibi fenomenoloji araştırmalarında da geçerlik ve güvenilirlik çok önemlidir. Araştırmacıların bu hususları göz önünde bulundurması, çalışmasında yer vermesi, çalışmasının kabul görmesini ve niteliğini artıran unsurlar olarak ifade edilebilir.

Etik

Nitel çalışmaların tümünde katılımcıların korunması her zaman araştırmacının en önemli yükümlülüğüdür. Araştırmacı, katılımcılarının haklarını, haysiyetlerini ve mahremiyetlerini korumak için gücü dâhilindeki her şeyi yapmaya çalışmalıdır. Bu nedenle, araştırmacı, katılımcılarının başına gelebilecek tüm koruma ve gizlilik ilkelerine uymalıdır. Alase (2017), araştırmacının çalışmasına katılan bireylerin hak ve mahremiyetinin farkında olmasının zorunlu ve etik açıdan önemli olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı, katılımcıların hakları ve haysiyetleri için yeterli koruma önlemlerini sağlamalıdır. Çünkü katılımcılar, yaşadıkları deneyimlerin hikâyelerini anlattıkları için mahremiyetlerinin korunması çok önemlidir. Etik anlayışına ilişkin döngü araştırmacı tarafından oluşturulan Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2: Araştırmacının Etik Anlayışı

Şekil 2’de görüldüğü gibi araştırmacı, çalışmasının başından sonuna kadar etik anlayışı içerisinde olmalıdır. Bu anlayış bir kez olup biten bir davranış değil, sürekli bir döngü halinde olmalıdır. Araştırma verisi toplarken, analiz ederken, araştırma yayımlandıktan sonra (hatta araştırma üzerinden çok zaman geçmiş bile olsa) mahremiyete saygı duymak ve kişisel bilgilerini gizlemek, etik hassasiyet gösteren bir araştırmacı anlayışı olmalıdır. Bunun için araştırmacı mutlaka katılımcılara kod adlar vermeli, onların mahremiyetlerine saygı duymalı, kişisel bilgilerini daima gizli tutmalı, açıklamamalı, başkası ile paylaşmamalı ve korumalı, katılımcı gizliliğini önemsemelidir. Etik anlayışı, araştırma süresince araştırmacının en önemseyeceği konuların başında gelmelidir.

SONUÇ

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojik araştırmanın kapsamı, türleri ve araştırma süreci ile ilgili alan yazın taraması yapılmıştır. Fenomenolojik bir çalışma, bireylerin bir kavram veya fenomenle ilgili deneyimlerinin ortaya çıkarılması amacıyla yapılmaktadır. Fenomenolojik çalışma ile ilgili bilinen ilk çalışmaların öncelikle Edmund Husserl ardındansa Martin Heidegger tarafından yapıldığı bilinmektedir. Husserl tarafından ortaya atılan yaklaşım geleneksel/betimleyici/tanımlayıcı fenomenoloji yaklaşımı iken; Heidegger tarafından ortaya atılan yaklaşım yorumlayıcı fenomenoloji yaklaşımıdır. Her iki yaklaşım da ortak özellik bireylerin fenomen ile ilgili deneyimlerinin olmasıdır. Betimleyici fenomenoloji yaklaşımında fenomeni tanımlama ve anlamını ortaya çıkarma

www.jret.org @Her hakkı saklıdır. Dergide yayınlanan yazıların; intihal, etik ve diğer tüm sorumluluğu yazara/yazarlara aittir.

anlayışı varken; yorumlayıcı fenomenolojide, fenomeni tecrübe edenlerin görüşlerinin yorumlanması yapılmaktadır. Betimleyici fenomenolojide amaç fenomeni tanımlamak, betimlemek olduğu için araştırmacının önyargıları araştırma dışında tutulmakta; yorumlayıcı fenomenolojide ise fenomeni anlamak ve yorumlamak önemli olduğu için önyargıların bir kenara bırakılması mümkün değildir. Ayrıca yorum yapılırken deneyimi yaşayan bireylerin tarihi, kültürü ve sosyal çevresi de bu yorumlamaya destek niteliğinde kullanılmaktadır.

Fenomenoloji yaklaşımı benimsenmiş bir araştırmada katılımcılar seçilirken dikkat edilmelidir. Çünkü burada önemli olan herhangi bir şekilde fenomeni deneyimlemiş bireylerin araştırmaya dahi edilmesidir. Bu sebeple katılımcıların homojen olarak seçilmesi önerilmektedir. Katılımcı sayısı ile ilgili çeşitli sayılar verilmiş olsa da önemli olan fenomenin nasıl ortaya konulduğudur. Her araştırma kendine özgüdür. Fenomenoloji yaklaşımında diğer bir önemli husus tüm nitel araştırmalarda olduğu gibi araştırmacının etik anlayışıdır. Araştırmacı, çalışmasının tüm aşamalarında etik anlayışına hassasiyet göstermelidir. Katılımcıların kişisel bilgilerinin gizli tutulması ve mahremiyetlerine saygı duyulması, araştırmada ad-soyad gibi kişisel bilgilerin kullanılmaması, bunlar yerine kod adlar kullanılması, kişisel bilgilerini ortaya çıkaracak ifadelerden kaçınılması, katılımcı gizliliğinin sağlanması araştırmacının önem göstermesi gereken konulardır. Hangi tür araştırma yapılırsa yapılsın önemli olan etik anlayışının araştırmacının başından, sonuna kadar sürdürülmesi, yayın olduktan sonra da bu anlayışın devam ettirilmesidir.

KAYNAKÇA

- Alase, A. (2017). The interpretative phenomenological analysis (IPA): A guide to a good qualitative research approach. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 5(2), 9-19.
- Antoniou, P., & Zembylas, M. (2019). Conceptualizing and contextualizing the concept of refugee in education: A phenomenological study of teachers' and students' perceptions in a conflict-affected society. *Diaspora, Indigenous, and Minority Education*, 13(2), 97-112.
- Arastaman, G., Öztürk, İ., & Fidan T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: Kuramsal bir inceleme. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-75.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *BEÜ SBE Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *DEUHFED*, 9(1), 23-28.
- Bloomberg, L. D., & Volpe, M. (2008). *Completing your qualitative dissertation: A roadmap from beginning to end*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston, MA: Pearson.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design choosing among five approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2000). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Edts.). *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ersoy, A. F. (2019). Fenomenoloji. A. Saban & A. Ersoy (Edts). *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*. Ankara: Anı.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York, NY: Basic Books, Inc.
- Giorgi, A. (Ed.) (1985). *Phenomenology and psychological research*. Pittsburgh, PA: Duquesne University Press.
- Greening, N. (2019). Phenomenological research methodology. *Scientific Research Journal*, VII(V), 88-92.
- Harrison, J., MacGibbon, L., & Morton, M. (2001). Regimes of trustworthiness in qualitative research: The rigors of reciprocity. *Qualitative Inquiry*, 7, 323-345.
- Kazak, E. (2021). Kendi isteğiyle okul yöneticiliğinden ayrılan öğretmenlerin gerekçeleri ve bu gerekçelere dayalı yaşadıkları duygu durumları: Fenomenolojik bir çalışma. *Journal of Qualitative Research in Education*, 26, 265-291.
- Koch, T. (1995). Interpretive approaches in nursing research: The influence of Husserl and Heidegger. *Journal of Advanced Nursing*, 21, 827-836.
- Laverty, S. M. (2003). Hermeneutic phenomenology and phenomenology: A comparison of historical and methodological considerations. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(3), 21-35.

www.jret.org @Her hakkı saklıdır. Dergide yayınlanan yazıların; intihal, etik ve diğer tüm sorumluluğu yazara/yazarlara aittir.

- MacTaggart, R. (2018). *Teachers' lived experiences of responsible leadership: A transcendental phenomenological study* (Unpublished doctoral dissertation). Colorado State University, Fort Collins, Colorado.
- Merriam, S. (2014). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. New York: Sage.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldana, J. (2013). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Morrow, S. (2005). Trustworthiness in qualitative research. *Journal of Counseling Psychology*, 52, 250–260.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Munhall, P. (1989). Philosophical ponderings on qualitative research methods in nursing. *Nursing Science Quarterly*, 2(1), 20-28.
- Noon, E. J., & Hallam, S. (2018). Interpretive phenomenological analysis: An appropriate methodology for educational research? *Journal of Perspectives in Applied Academic Practice*, 6(1), 75-83.
- Osborne, J. (1994). Some similarities and differences among phenomenological and other methods of psychological qualitative research. *Canadian Psychology*, 35(2), 167-189.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. M. Bütün & S. B. Demir (Edts.). Ankara: Pegem Akademi.
- Polkinghorne, D. E. (1989). Phenomenological research methods. R. S. Valle, & S. Halling(Edts.). *Existential-phenomenological perspectives in psychology*. New York: Plenum.
- Sarıçelik, S., & Saban, A. (2021). Sınıf öğretmenlerinin zor çocuk algıları: Fenomenolojik bir çalışma. *Journal of Qualitative Research in Education*, 25, 127.
- Sever, I., & Ersoy, A. (2017). Araştırma görevlilerinin gözünden danışmanlık ve doktora süreçleri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 183-202.
- Sezer, Ş. (2018). Öğretmenlerin sınıf yönetimi tutumlarının öğrencilerin gelişimi üzerindeki etkileri: Fenomenolojik bir çözümleme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 534-549.
- Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. Los Angeles, CA: Sage
- Strauss, A., & Corbin, J. (2014). *Basics of qualitative research techniques*. New York: Sage.
- Trede, F., & Higgs, J. (2009). Framing research questions and writing philosophically: The role of framing research questions. J. Higgs, D. Horsfall, & S. Grace (Edts.). *Writing qualitative research question on practice*. Rotterdam: Sense.
- Van Manen, M. (1990). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. Albany State University Press.
- Van Manen, M. (1997). From meaning to method. *Qualitative Health Research*, 7, 345-369.
- Williams, E. (2009). Achieving trustworthiness in qualitative research: A panparadigmatic perspective. *Psychotherapy Research*, 19(4), 576–582.
- Wu, L., & Wu, M. (2011). The Employee dissatisfaction with organizational change: An Empirical study of a technology service company. *African Journal of Business Management*, 5(4), 1304.
- Yılmaz, K., & Şahin, T. (2016). Eğitim fakültelerindeki araştırma görevlilerinin mesleki deneyimlerinin incelenmesi: Araştırma görevlisi olmanın anlamına ilişkin fenomenolojik bir çalışma. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 44(1), 143-168.
- Yin, R. (2014). *Case study research: Design and methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.